

بررسی اثرات صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی بر توسعه کشاورزی در استان آذربایجان غربی

لقمان رشیدپور^{۱*}، حسین جعفر زاده^۲ و سلیمان رسولی آذر^۳

تاریخ پذیرش: ۸ آذر ۱۳۹۶

تاریخ دریافت: ۲۳ اسفند ۱۳۹۵

چکیده

بخش کشاورزی همواره با مشکلاتی از جمله کمبود سرمایه و سرمایه‌گذاری مواجه می‌باشد. لذا صندوق‌های غیردولتی حمایت از توسعه بخش کشاورزی راه‌حل مناسبی برای تزریق صحیح منابع مالی به این بخش می‌باشند. هدف اصلی این پژوهش "بررسی اثرات صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی در استان آذربایجان غربی" بود. این پژوهش از نوع توصیفی-پیمایشی بود. جامعه آماری این پژوهش ۱۷۳ تشکل سهام‌دار صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی بودند که بر پایه جدول مورگان تعداد ۱۲۰ تشکل به عنوان نمونه انتخاب شدند. جهت انتخاب نمونه‌ها از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شد. ابزار تحقیق، پرسشنامه محقق ساخته بود که روایی آن بر اساس روش اعتبار محتوایی و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ بین ۰/۷۱۲ تا ۰/۹۳۵ تعیین شد. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۱ تجزیه و تحلیل شدند. آماره تحلیل عاملی نوع (R-Type Factor Analysis) به منظور تبیین اثرات صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی بر توسعه کشاورزی استان آذربایجان غربی، استفاده شد. نتایج حاصل از تحلیل عاملی نشان داد که اثرات صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی را می‌توان در پنج عامل اثرات اقتصادی، اثرات اجتماعی، اثرات تولیدی، اثرات مهارتی و اثرات آموزشی دسته‌بندی نمود. این عوامل در مجموع ۷۱/۴۲ درصد اثرات صندوق را بر توسعه کشاورزی استان آذربایجان غربی را تبیین کرده‌اند.

کلمات کلیدی: اثرات، استان آذربایجان غربی، اعتبارات، سهام‌داران، صندوق توسعه کشاورزی

۱- استادیار گروه مدیریت کشاورزی، واحد مهاباد، دانشگاه آزاد اسلامی، مهاباد، ایران

۲- دانش آموخته کارشناسی ارشد مدیریت کشاورزی، واحد مهاباد، دانشگاه آزاد اسلامی، مهاباد، ایران

۳- استادیار گروه مدیریت کشاورزی، واحد مهاباد، دانشگاه آزاد اسلامی، مهاباد، ایران

*- نویسنده مسئول: rashidpour@iau-mahabad.ac.ir

مقدمه

امروزه یکی از محرکه‌های اصلی پیشرفت و توسعه اقتصادی، افزایش سرمایه‌گذاری است که می‌تواند تخصیص صحیح و مطلوب منابع بین بخش‌های مختلف اقتصاد کشور را در جهت تقویت بنیه تولید داخلی به کار گیرد (جلایی اسفندآبادی و صمیمی، ۱۳۹۳). سرمایه‌گذاری به‌عنوان پیش‌زمینه توسعه و موتور محرکه اصلی رشد اقتصادی بخش کشاورزی قلمداد می‌شود. با توجه به این که بخش کشاورزی جایگاه مهمی در اقتصاد دارد، اهمیت سرمایه‌گذاری در این بخش ضرورت شکل‌گیری نهادها و تشکل‌های قوی جهت توسعه سرمایه‌گذاری را نشان می‌دهد تا از این طریق امکان تجمع منابع خرد و هدایت و تخصیص بهینه آن‌ها فراهم شود. تحقق این امر مستلزم کمک و مشارکت دولت با بخش خصوصی است تا از این طریق ضمن توسعه سرمایه‌گذاری به افزایش درآمد و تولیدات کشاورزی کمک کند و همچنین نظر به ارتباط قوی بخش کشاورزی با بخش‌های دیگر، افزایش سرمایه‌گذاری در این بخش باعث تسریع رشد اقتصادی سایر بخش‌ها شود (افقه، ۱۳۹۲). سرمایه به‌عنوان مهم‌ترین عامل تولید محصولات بخش کشاورزی و عنصر کلیدی رشد و توسعه بخش کشاورزی قلمداد می‌گردد. این عامل نقش بسزایی در افزایش سطح کمی و کیفی تولید و توسعه فعالیت‌های اقتصادی و در نتیجه افزایش بهره‌وری سایر عوامل تولید دارد (اسفندیاری، ۱۳۸۸). دسترسی آسان و سریع به منابع مالی، یکی از الزامات و پیش‌نیازهای سرمایه‌گذاری و توسعه بخش کشاورزی است. ولی ویژگی‌های منحصربه‌فرد بخش کشاورزی، توسعه نیافتگی بازارهای مالی کشاورزی و وجود تنگنمایی در زمینه تأمین منابع مالی مورد نیاز، این بخش را با محدودیت شدید سرمایه‌گذاری مواجه ساخته است.

تجربه کشورهای در حال توسعه نشان می‌دهد بازارهای مالی کشاورزی همیشه تحت تأثیر نیروهای دولت و در واقع مرکز ثقل مداخله‌های دولتی بوده‌اند، به گونه‌ای که مؤسسات مالی فعال در این بازارها را به مؤسساتی وابسته، فاقد نوآوری در خدمات مالی و باکارایی پایین تبدیل کرده‌اند (نعمتی و قربانی، ۱۳۹۰). توسعه کشاورزی نیازمند عواملی می‌باشد که ترکیب مناسبی از هر کدام از آن‌ها در زمان و مکان مناسب برای این کار وجود داشته باشد. در این بین مهم‌ترین عامل، مؤلفه مالی - حمایتی است، اعطای تسهیلات و تأمین اعتبار برای سرمایه‌گذاری و تقویت بخش خصوصی عامل مهمی در جهت کاهش هزینه‌های نهادها و کاهش ریسک تولید است (کنستانس و چوی، ۲۰۱۰). سرمایه‌گذاری نقش مهمی در ایجاد اشتغال و رشد و توسعه اقتصادی کشور و شکوفایی فعالیت‌های کشاورزی دارد. یکی از موانع سرمایه‌گذاری، نرخ بالای سودهای بانکی است که از اجرا و پیاده شدن بسیاری از طرح‌های اقتصادی در کشاورزی جلوگیری می‌کند، بنابراین لزوم حمایت از سرمایه‌گذاری و نقشی که صندوق‌های حمایت از توسعه بخش کشاورزی، به‌عنوان نهاد تأمین‌کننده منابع مالی با سودی متناسب شرایط مخاطبان جهت توسعه سرمایه‌گذاری، مشخص می‌شود. شواهد نشان می‌دهد راه حل مشکل محدودیت‌های اعتباری در روستاها نوآوری در طراحی نهادها و مؤسسات به‌جای افزایش منابع است؛ زیرا مسئله در نحوه [توزیع] اعتبارات است نه در حجم پس اندازها (حسن زاده و قویدل، ۱۳۸۴). تجربه سال‌های متمادی انحصاری بودن سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی توسط دولت و توفیق اندک این روش، در کنار فراگیر شدن اطلاعات در سطح جهانی و موفقیت توجه به بخش غیردولتی برای به‌دست

گرفتن فعالیت‌های اصلی و اساسی در بخش‌های مختلف تولیدی، خدماتی، صنعتی باعث شد تا برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران کشوری به راهکار تشکیل صندوق‌های غیردولتی برای حمایت از توسعه سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی و کاهش تصدی‌های غیرضروری دولتی در این بخش اقدام کنند. مدیریت و تخصیص بهینه منابع مالی در بخش کشاورزی با توجه به ارزش افزوده بالایی که سالیانه این بخش در اقتصاد ایجاد می‌نماید، تدوین ساختارهای مناسب مالی و اعتباری را که بتواند منابع مالی و اعتباری را تجمیع و در بخش کشاورزی نگهداری و به صورت بهینه تخصیص دهد ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است (جواهری، ۱۳۹۳).

در این بین، یکی از راهکارهای تأمین مالی تشکیل صندوق‌های حمایت از توسعه سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی می‌باشد. هدف از تشکیل این صندوق‌ها تجمیع و مدیریت بهینه منابع مالی خرد به ویژه منابع فعالان بخش کشاورزی، ارتقای میزان رشد سرمایه‌گذاری و واگذاری بخش شایان توجهی از وظایف تصدی‌گری دولت به این صندوق‌ها است. تولیدکنندگان هر زیربخش به فراخور جایگاه و محدوده فعالیت هر صندوق که ممکن است محصولی، تخصصی یا منطقه‌ای باشد در ایجاد صندوق مشارکت دارند (حسینی و بخشایش، ۱۳۹۳). تشکیل صندوق‌های غیردولتی به عنوان یک نهاد مالی و اعتباری در تأمین منابع مالی بخش کشاورزی به عنوان یکی از مهم‌ترین راهکارهای توسعه سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی مطرح بوده است. کارشناسان اقتصادی بر این باورند که صندوق‌های غیردولتی حمایت از توسعه بخش کشاورزی در حال حاضر راه‌حل ایجاد مسیری واحد و کانالیزه برای تزریق صحیح منابع مالی به تولیدکنندگان بخش هستند و در این راستا دولت با تدوین سیاست‌های صحیح و ایفای نقش یک تسهیل‌گر، می‌تواند گامی بلند در مسیر تحقق اهداف خود در بخش کشاورزی بردارد (جواهری، ۱۳۹۳). ایجاد صندوق‌های غیردولتی و گسترش آن‌ها در کنار سایر اقدامات دولت از قبیل تضمین خرید محصولات کشاورزی، گسترش بیمه، کاهش قیمت کالاهای سرمایه‌ای؛ حمایت از نوآوری‌ها، ابتکارات و خلاقیت‌ها؛ ایجاد فضا و انتظارات مناسب، تشویق برای حضور و ورود تحصیل‌کردگان به این بخش و برخورد حمایتی نظام مالیاتی همگی می‌توانند مشوق سرمایه‌گذاری در این بخش و نهایتاً زمینه‌ساز توسعه آن باشند (دشوارپسند، ۱۳۸۳).

صندوق‌های غیردولتی حمایت از توسعه بخش کشاورزی صرفاً یک نهاد مالی و اعتباری نیستند، بلکه به دلیل ظرفیت‌های پیش‌بینی شده از سوی قانون‌گذار و دولت، این صندوق‌ها زیرساختی هستند که می‌توانند کلیه خدمات اجرایی بخش کشاورزی را ساماندهی نمایند. این صندوق‌ها با مشارکت تولیدکنندگان و دولت به صورت شرکت سهامی با نام صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی فعالیت می‌کنند و مقررات حاکم بر آن‌ها اساسنامه و در موارد سکوت، قانون تجارت و سایر قوانین و مقررات است. تشکیل صندوق‌های غیردولتی حمایت از توسعه بخش کشاورزی با مشارکت تولیدکنندگان و سرمایه‌آنان در کنار کمک دولت (شرکت مادر تخصصی) به عنوان زیرساخت با ماهیت و کارکرد مؤسسات مالی - اعتباری از جمله گام‌های تقویت سرمایه اجتماعی به‌شمار می‌رود (اکبری، ۱۳۹۲). این صندوق‌ها به لحاظ ویژگی خاص آن‌ها از جمله غیردولتی بودن، تجمیع سرمایه‌های تشکلی‌های عضو، اعطای تسهیلات ارزان قیمت و آسان به سهام‌داران، توانستند در مدت‌زمان کوتاه شکل‌گیری خود، خدمات قابل قبولی را ارائه نمایند (اکبری، ۱۳۹۲). ایجاد این صندوق‌ها و مدیریت آن‌ها به صورت سهامی توسط تولیدکنندگان و نمایندگان صندوق مادر تخصصی، امید فراوانی برای تجهیز و تشکیل سرمایه در بخش کشاورزی به وجود آورده است.

در زمینه اثرات اعتبارات بر روی متغیرهای توسعه مناطق روستایی و کشاورزی، مطالعات متعددی انجام گرفته است به طور خلاصه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

نتایج حاصل از تحقیقات سرشار و همکاران (۱۳۹۳) نشان می‌دهد که صندوق‌های سرمایه‌گذاری در ایران با جذب سرمایه‌های راکد و خرد جامعه توانسته‌اند منابع مالی صنایع مولد را از طرق مطمئن تأمین و نقش حیاتی برای بازار سرمایه کشور و محل مطمئنی برای سرمایه‌گذاران مبدل گردند و به‌عنوان محرک سالم و معتمد برای هر دو سمت عرضه و تقاضای اقتصاد عمل نمایند. نادری مهدئی (۱۳۸۱) ایجاد صندوق‌های اعتباری خودگردان محلی را، البته با حمایت اولیه دولتی، یکی از راهکارهای رفع مشکل اعتبارات برای روستاییان و کارآفرینان روستایی و موجب رونق صنایع روستایی می‌داند.

نتیجه تحقیق نجفی (۱۳۸۶) نشان می‌دهد که فعالیت‌های این صندوق‌ها دارای آثار مثبت اقتصادی و اجتماعی چون اشتغال‌زایی، کسب درآمد، تشویق به پس انداز، افزایش دانش و اطلاعات اعضاء، کار گروهی و تصمیم‌گیری جمعی بوده است.

یافته‌های حاصل از پژوهش‌های مطالعه شده هر کدام نتایجی از اثرات صندوق‌ها را بر روی توسعه کشاورزی بیان می‌دارند. اعتبارات نقش مثبتی در ایجاد مشاغل خانگی و کسب‌وکار خرد دارد (شوجی^۱، ۲۰۱۰)، اقتصاد را به سمت توسعه کامل سوق می‌دهد (اهلین و جیانگ^۲، ۲۰۰۸)، منجر به بهبود شاخص‌های رفاه خانوارها می‌شود (اوکپوکپارا^۳، ۲۰۱۰؛ لی و همکاران^۴، ۲۰۱۱)، ارابه اعتبارات خرد بر پایداری اقتصاد روستایی تأثیر می‌گذارد و آن را در بهبود می‌بخشد (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۴)، فقر روستایی را کاهش می‌دهد (بیاگون‌های و همکاران^۵، ۲۰۱۰)، نقش مثبتی در توسعه اقتصاد روستاییان دارد (رکن‌الدین افتخاری و عینالی، ۱۳۸۴)، باعث افزایش بهره‌وری می‌شود (صبور و همکاران^۶، ۲۰۰۹؛ بشیر و همکاران^۷، ۲۰۰۸)، کارایی تکنولوژی را افزایش می‌دهد (بینام و همکاران^۸، ۲۰۰۴)، باعث بهبود بازار نیروی کار و افزایش سرمایه‌گذاری در کشاورزی می‌شود (کارترو اولینتو^۹، ۲۰۱۳؛ برون و لاو^{۱۰}، ۲۰۱۴). یون‌هاو و همکاران^{۱۱} (۲۰۱۳) نشان دادند که صندوق‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت با اتخاذ یک نقش نظارتی، کیفیت درآمدها را بهبود می‌بخشند و بر مدیریت درآمدهای تأثیر بیشتر می‌گذارد. نتایج تحقیقات سالم و همکاران^{۱۲} (۲۰۱۰) در دره اسلام‌خان پاکستان نشان می‌دهد که ارتباط معنی‌داری بین افزایش تولید و اعتبارات خرد تخصیص یافته به نهاده‌های کشاورزی وجود دارد. نتایج فولتز^{۱۳} (۲۰۰۴) نشان می‌دهد که اعتبارات خرد صندوق‌های سرمایه‌گذاری

1- Shoji

2- Ahlin and jiang

3- Okpukpara

4- Li et al

5- Baiyegunhi et al

6- Saboor et al

7- Bashir et al

8- Binam et al

9- Carter and Olinto

10- Bruhn and Love

11- Yunhao et al

12- Salem et al

13- Foltz

ارزش افزوده بخش کشاورزی را بیشتر می‌کند. مبانی نظری و تحقیقات منتشر شده بیانگر آن است فعالیت‌های این صندوق‌ها دارای آثار اقتصادی و اجتماعی در زمینه اشتغال‌زایی، کسب درآمد، تشویق به پس‌انداز، افزایش دانش و اطلاعات اعضاء، کارگروهی و غیره بوده‌اند.

بخش کشاورزی استان آذربایجان غربی، دارای دو ویژگی حداقل وابستگی دولتی و خرده‌پا بودن تولیدکنندگان این بخش می‌باشد (سازمان برنامه و بودجه آذربایجان غربی، ۱۳۹۴). سهم این بخش در اشتغال استان (جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر) ۳۶/۲ درصد، هم‌چنین ارزش افزوده ایجاد شده در این بخش به میزان ۱۸/۴ درصد می‌باشد که در مقایسه با سهم بخش کشاورزی از ارزش افزوده کل کشور در سال ۱۳۹۲ حدود ۳/۸ درصد بالاتر می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۳).

بر این اساس صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی استان آذربایجان غربی در سال ۱۳۸۷ با هدف تجمیع و تخصیص بهینه منابع مالی، ساماندهی نیازهای مالی و اعتباری تولیدکنندگان، ارتقاء نرخ رشد سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی تشکیل گردید. این صندوق هم‌اکنون پس از سیزده مرحله افزایش سرمایه، میزان سرمایه فعلی ۱۳۰ میلیارد ریال و تعداد سهام‌داران صندوق ۱۷۳ تشکل بخش کشاورزی می‌باشد (گزارش صندوق حمایت از توسعه سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۴). این صندوق تاکنون در زمینه‌های متعددی از جمله "طرح راستی‌آزمایی شناسنامه بهره‌بردار"، "طرح بازسازی و نوسازی قنوات"، "طرح اجرای آبیاری‌های نوین (تحت فشار بارانی و قطره‌ای)، طرح اصلاح‌نژاد دام روستایی، طرح خرید نهال اصلاح شده، طرح تجهیز شرکت‌های شبکه مکانیزاسیون کشاورزی، طرح جامع کشاورزی حفاظتی با تشکل‌های سهامدار شرکت همکاری و سرمایه‌گذاری کرده است. طبق آمار ارائه شده ۳۴ تشکل در زمینه دام و طیور، ۲۲ تشکل در زمینه باغبانی به صورت تخصصی و تولیدی، ۸۵ تشکل در زمینه تولیدات زراعی-باغی، ۸ تشکل در زمینه خدمات فنی و مشاوره‌ای، ۱۳ تشکل در زمینه صنایع تبدیلی، ۴ شرکت مکانیزاسیون، ۳ شرکت در زمینه عشایر، ۳ شرکت در زمینه شیلات و ۱ شرکت در زمینه منابع طبیعی از سهام‌داران اصلی این صندوق می‌باشند که در شهرستان‌های مختلف استان پراکنده‌اند (گزارش صندوق حمایت از توسعه سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی استان آذربایجان غربی، ۱۳۹۴).

با توجه به این که صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی، ۸ سال است که به ارائه خدمات اعتباری به تشکل‌های عضو می‌پردازد، بالطبع بازخورد اثرات و کیفیت این خدمات نقش مؤثری در بازنگری فعالیت‌ها و بهبود روندها خواهد داشت. لذا این پژوهش اثرات فعالیت‌های این صندوق را بر فرآیند توسعه بخش کشاورزی استان آذربایجان غربی مورد بررسی قرار داده است. نتایج حاصل از این تحقیق می‌تواند نقش مهمی در کمک به برنامه‌ریزان و سایر دست‌اندرکاران توسعه کشاورزی در زمینه مدیریت منابع مالی و توسعه بخش کشاورزی در استان آذربایجان غربی داشته باشد.

مواد و روش‌ها

این پژوهش یک نوع تحقیق توصیفی-پیمایشی است. از لحاظ هدف کاربردی، از نظر نظارت و درجه کنترل متغیرها میدانی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق ۱۷۳ تشکل سهام‌دار صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی استان

آذربایجان غربی بودند. بر اساس جدول کرجیسی - مورگان تعداد ۱۲۰ سهامدار به عنوان نمونه برآورد شدند. انتخاب نمونه‌ها با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انجام شد. روش نمونه‌گیری ساده از طریق قرعه‌کشی زمانی به کار می‌رود که اولاً اختلاف بین جامعه آماری زیاد نباشد، به عبارتی جامعه آماری نسبتاً همگن باشد. ثانیاً اطلاع دقیقی درباره جامعه آماری وجود نداشته باشد (منصورفر، ۱۳۸۵) با توجه به این که از حیث موضوع تحقیق، بین تشکل‌های سهامدار اختلاف چندانی وجود ندارد و نسبتاً همگن می‌باشند از روش نمونه‌گیری تصادفی به طریق قرعه‌کشی استفاده شده است. برای بررسی و تحلیل مبانی نظری از شیوه مطالعات اسنادی و جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی علمی استفاده شد و در بخش میدانی نیز، ابزار جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه‌ای محقق ساخته با تأکید بر اثرات صندوق بر توسعه کشاورزی و اقتباس از مطالعات پیشین در ارتباط با تأثیر اعتبارات خرد در بخش کشاورزی تدوین شد. روایی پرسشنامه بر مبنای روش اعتبار محتوایی تأیید و قابلیت اعتماد پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ تعیین گردید که میزان آلفای کرونباخ آن برای مؤلفه‌های اصلی پرسشنامه به ترتیب وضعیت اقتصادی ۰/۸۵۷، وضعیت اجتماعی ۰/۹۳۵، وضعیت مهارتی ۰/۸۰۸، وضعیت تولیدی ۰/۷۸۱، اطلاع رسانی و آموزش ۰/۹۱۲ و حمایت اعتباری ۰/۷۱۲ محاسبه و تعیین گردید که به طور متوسط قابل قبول بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آماره‌های توصیفی و آماره در محیط نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۱ استفاده شد. در بخش توصیف داده‌ها از آماره‌های توصیفی مانند فراوانی، درصد، انحراف معیار و واریانس استفاده شد. در بخش استنباطی تحلیل عاملی اکتشافی برای بررسی اثرات صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی بر توسعه کشاورزی در استان آذربایجان غربی استفاده شد. تحلیل عاملی از جمله روش‌های چندمتغیره است که در آن متغیرهای مستقل و وابسته مطرح نیست. زیرا این روش جزو تکنیک‌های بهم‌وابسته^۱ لحاظ گردیده و در اصل بر اساس همبستگی درونی متغیرها سعی می‌شود تا تعداد زیادی متغیر در چند عامل خلاصه شوند (کلانتری، ۱۳۸۲). یا به عبارتی تحلیل عاملی واریانس موجود در متغیرهای مختلف را بر اساس معدودی از عوامل تبیین می‌نماید (منصور فر، ۱۳۸۲).

هدف اصلی تحلیل عاملی تلخیص تعداد زیادی از متغیرها در تعداد محدودی از عامل‌ها می‌باشد به طوری که در این فرآیند کمترین میزان گم شدن اطلاعات وجود داشته باشد (کلانتری، ۱۳۸۲). به منظور پی بردن به متغیرهای زیربنایی یک پدیده یا تلخیص مجموعه‌ای از داده‌ها از روش تحلیل عاملی استفاده می‌شود (سرمد و دیگران، ۱۳۷۸). در این پژوهش با توجه به تعدد متغیرهای تحقیق و برای دستیابی به ابعادی که به صورت پنهانی در مجموعه وسیعی از متغیرها وجود دارد ولی به آسانی قابل مشاهده نمی‌باشند از تحلیل عاملی نوع R^2 به منظور تبیین اثرات صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی بر توسعه کشاورزی استان آذربایجان غربی استفاده شده است.

نتایج و بحث

یافته‌های حاصل از توزیع فراوانی سهامداران بر حسب جنسیت نشان داد که ۹۳/۳ درصد از پاسخگویان مرد و بقیه افراد یعنی ۶/۷ درصد زن بودند. میانگین سن پاسخگویان در حدود ۴۳ سال بود. توزیع فراوانی مربوط به میزان

1- Interdependence

2- R-Type Factor Analysis

تحصیلات سهام‌داران مورد مطالعه نشان داد که بیشترین پاسخگویان یعنی ۵۶/۷ درصد دارای تحصیلات لیسانس بودند. رشته تحصیلی ۷۱/۷ درصد (۸۶ نفر) از پاسخگویان، رشته‌های کشاورزی و بقیه افراد یعنی ۲۸/۳ درصد در رشته غیر کشاورزی تحصیل کرده بودند. میانگین سابقه عضویت پاسخگویان در حدود شش سال و دامنه سابقه عضویت حداقل دو سال و حداکثر هشت سال بود. یافته‌های حاصل از پژوهش نشان داد که ۶۴/۲ درصد از پاسخگویان دارای شغل اصلی مربوط به بخش کشاورزی و ۳۵/۸ درصد از پاسخگویان دارای شغل اصلی غیرمرتبط (کارمندی و آزاد) بودند. یافته‌های حاصل از تحقیق نشان می‌دهد که میانگین دفعات وام دریافتی پاسخگویان در حدود دو بار بوده است که ۹۳/۳ درصد از پاسخگویان وام‌ها را در قالب وام تأمین نهاده‌های کشاورزی و ۶/۷ درصد وام‌های دریافتی را برای سرمایه‌گذاری ثابت در پروژه‌های مختلف خدماتی و تولیدی و زیربنایی کشاورزی دریافت نموده‌اند. که نوع و مجموع مبلغ وام پرداختی به سهام‌داران برای فعالیت‌های مختلف به شرح جدول زیر بوده است (جدول ۱).

جدول ۱. توزیع نوع و مبلغ وام‌ها

ردیف	نوع وام	مبلغ (میلیون ریال)
۱	کمک به خرید و توزیع انواع کود شیمیایی در زیر بخش زراعت	۴۵/۸۳۱
۲	کمک به خرید و توزیع انواع سموم دفع آفات در زیر بخش باغبانی	۱۹/۴۵۳
۳	کمک به ساخت و راه اندازی باسکول ۶۰ تنی دیجیتالی توسط اتحادیه تعاونی روستایی	۱۳۰
۴	کمک به تنظیم قیمت بازار با خرید میوه شب عید	۲۴/۷۹۹
۵	خرید جو داخلی از بورس کشور و توزیع آن بین سهام‌داران	۲۵/۰۰۰
۶	خرید ذرت داخلی از بورس کشور (شرکت پشتیبانی امور دام) و توزیع آن بین سهام‌داران	۲۵/۰۰۰
۷	تأمین سرمایه در گردش جهت راه اندازی کارخانه تولید خوراک دام متعلق به اتحادیه دامداران استان	۱۰/۰۰۰
۸	تأمین واکسن و دارو جهت مبارزه با بیماری تب برفکی و سلولز	۱۹/۳۰۰
۹	طرح اجرای آبیاری‌های نوین (تحت فشار و بارانی)	۶۵۷/۰۰۰
۱۰	طرح اصلاح نژاد دام روستایی	۶/۳۵۹
۱۱	طرح لای‌روبی و بازسازی قنوات	۲/۰۰۰
۱۲	طرح جایگزینی سوخت‌های فسیلی	۲/۴۰۶
۱۳	طرح بهینه‌سازی مصرف سوخت واحدهای مرغداری	۷/۷۸۶
۱۴	طرح بهینه‌سازی مصرف سوخت واحدهای گاو‌داری	۱/۲۶۰
۱۵	طرح جامع کشاورزی حفاظتی	۶/۰۹۶
۱۶	طرح راستی‌آزمایی شناسنامه‌های بهره‌بردار	۵/۷۰۰
۱۷	طرح تجهیز شرکت‌های شبکه مکانیزاسیون کشاورزی	۱۲/۵۰۰
۱۸	طرح تجهیز شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای فنی و مهندسی کشاورزی	۷/۰۰۰

به‌منظور بررسی اهمیت دیدگاه پاسخگویان در مورد گویه‌های اثرات صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی استان آذربایجان غربی، از آزمون ضریب تغییرات استفاده شد. قابل ذکر است میانگین و ضرایب دیگر مربوط به داده‌های رتبه‌ای می‌باشند. نتایج اولویت‌بندی نشان داد که متغیرهای "دادن وام"، "حمایت و اجرای طرح‌های آبیاری تحت فشار"، "افزایش اعتماد به نفس در سهام‌داران"، "اعطای تسهیلات کم‌بهره برای بهبود تولید" در اولویت‌های اول، قرار گرفتند (جدول ۲).

جدول ۲. اولویت بندی متغیرهای اثرات صندوق حمایت از توسعه کشاورزی در توسعه کشاورزی استان آذربایجان غربی

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها
۱	۰/۱۲۷	۰/۶۰	۴/۷۱	دادن وام
۲	۰/۱۶۳	۰/۷۱	۴/۳۰	حمایت و اجرای طرح‌های آبیاری تحت فشار
۳	۰/۱۶۴	۰/۶۶	۴/۰۲	افزایش اعتماد به نفس در سهام‌داران
۴	۰/۱۶۷	۰/۶۷	۴/۰۱	اعطای تسهیلات کم بهره برای بهبود تولید
۵	۰/۲۰۸	۰/۶۷	۳/۲۲	افزایش درآمد اعضا و سهام‌داران
۶	۰/۲۲۷	۰/۶۵	۲/۸۶	آموزش‌های تخصصی، موضوعی و محصولی
۷	۰/۲۴۱	۰/۸۴	۳/۴۹	افزایش میزان تولیدات کشاورزی سهام‌داران
۸	۰/۲۴۱	۰/۸۳	۳/۴۴	افزایش درآمد تشکل یا تعاونی
۹	۰/۲۴۴	۰/۸۲	۳/۳۶	اعطای تسهیلات کم بهره برای بهینه‌سازی مصرف سوخت در واحدهای مرغداری و دامداری
۱۰	۰/۲۶۳	۰/۶۰	۲/۲۸	افزایش سطح رفاه اعضا (بهبود وضعیت بهداشتی، تغذیه و غیره)
۱۱	۰/۲۶۶	۰/۸۶	۳/۲۳	افزایش جایگاه و منزلت اجتماعی سهام‌داران
۱۲	۰/۲۶۷	۰/۸۴	۳/۱۵	دریافت تسهیلات برای تهیه کودهای آلی
۱۳	۰/۲۷۶	۱/۰۹	۳/۹۵	تأمین به موقع نهاده‌های تولید
۱۴	۰/۲۷۷	۰/۹۹	۳/۵۷	حمایت و ترویج استفاده از روش‌های نوین در تولید محصولات کشاورزی و دامی
۱۵	۰/۲۸۰	۰/۷۸	۲/۷۸	افزایش سطح مهارت و آگاهی شغلی با آموزش‌های تخصصی
۱۶	۰/۲۸۲	۱/۰۵	۳/۷۲	افزایش توانایی سهام‌داران برای حل مشکلات مالی اعضا
۱۷	۰/۲۹۶	۱/۰۶	۳/۵۸	افزایش قدرت خرید مایحتاج ضروری سهام‌داران
۱۸	۰/۳۰۵	۱/۰۷	۳/۵۱	حمایت از طرح‌های بازسازی و نوسازی قنوت و چاه‌های کشاورزی
۱۹	۰/۳۰۶	۱/۰۷	۳/۴۹	اولویت دادن به صندوق‌ها در اعطای تسهیلات کم بهره مکمل جهت توسعه طرح‌های اشتغال‌زا
۲۰	۰/۳۳۱	۱	۳/۰۲	افزایش جایگاه و منزلت اجتماعی سهام‌داران در روستا
۲۱	۰/۳۳۹	۱/۰۵	۳/۱	افزایش فرصت شغلی برای اعضا
۲۲	۰/۳۴۲	۱/۱۰	۳/۲۲	افزایش ضریب مکانیزاسیون کشاورزی با حمایت از تشکل‌های تخصصی
۲۳	۰/۳۴۸	۱/۱۹	۳/۴۲	تقویت سرمایه‌گذاری گروهی بین سهام‌داران
۲۴	۰/۳۵۷	۱/۱۵	۳/۲۲	افزایش قدرت برقراری روابط اجتماعی
۲۵	۰/۳۶۸	۱/۱۰	۲/۹۹	افزایش سطح پوشش بیمه کشاورزی
۲۶	۰/۳۷۵	۱/۰۷	۲/۸۵	برگزاری دوره‌های آموزشی - مهارتی و تخصصی جهت توانمندسازی سهام‌داران
۲۷	۰/۳۹۵	۱/۳۰	۳/۲۹	استقلال مالی سهام‌داران
۲۸	۰/۳۹۹	۱/۰۵	۲/۶۳	افزایش دارایی سهام‌داران (زمین، ماشین، غیره)
۲۹	۰/۴۰۱	۰/۶۳	۱/۵۷	کمک به تأمین سایر هزینه‌های سهام‌داران از جمله تحصیل و ازدواج
۳۰	۰/۴۰۱	۰/۸۹	۲/۳۵	افزایش مشارکت اعضا در برنامه‌های توسعه روستایی (بهداشت، آموزش و آبادانی روستا)
۳۱	۰/۴۰۴	۰/۹۵	۲/۸۱	کاهش مهاجرت اعضا به شهر
۳۲	۰/۴۰۹	۱/۱۷	۲/۸۶	بهبود وضعیت شغلی (امنیت شغلی)
۳۳	۰/۴۱۲	۱/۲۲	۲/۹۶	افزایش توانایی و تمایل به حل مشکلات در روستاها
۳۴	۰/۴۱۶	۱/۱۶	۲/۷۹	افزایش سطح آگاهی اجتماعی با ارایه آموزش‌های عمومی و مشارکتی
۳۵	۰/۴۲۳	۰/۹۴	۲/۲۲	افزایش مشارکت اعضا در برنامه‌ها و مراسم عمومی در روستا
۳۶	۰/۴۲۴	۱/۱۲	۲/۶۴	ایجاد شغل جدید برای اعضا
۳۷	۰/۴۲۸	۱/۱۶	۲/۷۱	ایجاد شغل جدید درآمدزا برای اعضا با ارایه آموزش‌های تخصصی
۳۸	۰/۴۳۰	۱/۲۰	۱/۱۷	تقویت فرهنگ همیاری و کمک به هم‌نوع
۳۹	۰/۴۳۰	۱/۱۷	۲/۷۲	افزایش مشارکت در کارهای گروهی و تیمی از طریق آموزش
۴۰	۰/۴۳۷	۱/۵۶	۳/۵۷	نرخ کارمزد وام‌های پرداختی
۴۱	۰/۴۳۸	۱/۳۵	۳/۰۸	تقویت روحیه کارآفرینی از طریق آموزش‌های کارآفرینی و آشنایی با پروژه‌های زودبازده و غیره
۴۲	۰/۴۵۶	۱/۲۴	۲/۷۲	تنبیت و توسعه مشاغل قبلی از طریق آموزش
۴۳	۰/۴۷۸	۱/۰۹	۲/۲۸	افزایش توانایی سهام‌داران برای حل مشکلات غیرمالی (بیماری، بهداشت، تغذیه و غیره)
۴۴	۰/۵۱۱	۱/۱۷	۲/۲۹	افزایش مشارکت در تصمیم‌گیری‌های مهم خانوادگی

ماخذ: نتایج تحقیق

به منظور تلخیص متغیرها و تبیین اثرات صندوق بر وضعیت توسعه کشاورزی از طریق تعیین مقدار واریانس تبیین شده توسط هر دسته از متغیرها در قالب عامل‌های دسته‌بندی شده، از آماره تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. برای تعیین و تشخیص مناسب بودن داده‌ها از آزمون‌های KMO^1 و بارتلت^۲ استفاده شد. نتایج نشان داد که مقدار KMO برابر با ۰/۷۰۷ و مقدار آزمون بارتلت برابر با ۲۷۹/۹۰۹ بوده که بیانگر مناسب بودن همبستگی‌های موجود بین داده‌ها برای ورود به آزمون تحلیل عاملی بودند (کلانتری، ۱۳۸۲؛ منصورفر، ۱۳۸۵).

برای تعیین عامل‌های استخراجی، روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی مورد استفاده قرار گرفت. پس از چرخش عاملی به روش واریماکس، با توجه به ملاک کیسر، متغیرهای تحقیق در پنج عامل بالاتر از یک خلاصه و دسته‌بندی شدند که این پنج عامل ۷۱/۴۲ درصد از کل واریانس اثرات صندوق حمایت از سرمایه‌گذاری در توسعه کشاورزی استان آذربایجان غربی را تبیین نمودند (جدول ۴).

جدول ۳. آزمون‌های KMO و بارتلت برای تعیین تناسب داده‌ها جهت تحلیل عاملی

نوع آزمون	مقدار آماره	سطح معنی‌داری
آزمون KMO	۰/۷۰۷	۰/۰۰۰
آزمون بارتلت	۲۷۹/۹۰۹	۰/۰۰۰
درجه آزادی	۶	

جدول ۴. عوامل استخراج شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
عامل اول	۱۰/۰۲۸	۱۹/۶۹۲	۱۹/۶۹۲
عامل دوم	۸/۴۱۰	۱۸/۵۸۹	۳۸/۲۸۲
عامل سوم	۴/۸۴۲	۱۲/۲۱۷	۵۰/۴۹۹
عامل چهارم	۳/۱۲۶	۱۰/۹۴۰	۶۱/۴۳۸
عامل پنجم	۱/۵۹۲	۹/۹۸۵	۷۱/۴۲۴

نتایج حاصل از تحلیل عاملی نشان داد بعد از چرخش عامل‌ها، پنج عامل اصلی در مجموع ۷۱/۴۲ درصد از واریانس اثرات صندوق حمایت از توسعه کشاورزی استان آذربایجان غربی را تبیین نمودند. سپس بر مبنای چگونگی توزیع متغیرها در عامل‌های مورد نظر متناسب با متغیرهای هر عامل نسبت به انتساب نام متناسب برای هر یک از عامل‌ها اقدام شد. جدول ۵ متغیرهای مربوط به هر عامل با بار عاملی بیشتر از ۰/۵ و نام‌گذاری عامل‌ها متناسب با آن‌ها را نشان می‌دهد.

1- Kaiser-Meyer-Olkin

2- Bartlett Test

جدول ۵. عامل‌ها و متغیرهای مربوط به اثرات صندوق حمایت از توسعه کشاورزی همراه بار عاملی آن‌ها

نام عامل	نشانه‌ها	بار عاملی
اثرات اقتصادی	افزایش درآمد تعاونی	۰/۹۲۳
	تقویت سرمایه‌گذاری گروهی بین سهام‌داران	۰/۸۶۶
	افزایش قدرت خرید مایحتاج ضروری سهام‌داران	۰/۸۳۴
	افزایش درآمد سهام‌داران	۰/۸۲۵
	دادن وام	۰/۷۹۵
	افزایش دارایی سهام‌داران (زمین، ماشین و ...)	۰/۷۷۷
	افزایش توانایی سهام‌داران برای حل مشکلات مالی اعضاء	۰/۷۷۰
	کاهش مهاجرت اعضا به شهر	۰/۶۸۶
	استقلال مالی سهام‌داران	۰/۶۶۱
	افزایش فرصت شغلی برای اعضاء	۰/۶۵۳
اثرات اجتماعی	افزایش توانایی و تمایل به حل مشکلات در روستاها	۰/۹۶۵
	تقویت فرهنگ هم‌یاری و کمک به هم‌نوع	۰/۹۵۵
	افزایش قدرت برقراری روابط اجتماعی	۰/۷۴۶
	افزایش سطح رفاه اعضاء (بهبود وضعیت بهداشتی، تغذیه)	۰/۷۱۷
	افزایش مشارکت اعضاء در برنامه‌های توسعه روستایی (بهداشت، آموزش و آبادانی روستا)	۰/۷۱۳
	افزایش جایگاه و منزلت اجتماعی سهام‌داران	۰/۷۰۲
	افزایش اعتماد به نفس در سهام‌داران	۰/۶۸۵
	کمک به تأمین سایر هزینه‌های سهام‌داران از جمله تحصیل و ازدواج	۰/۶۶۸
	افزایش میزان تولیدات کشاورزی سهام‌داران	۰/۷۵۵
	حمایت و ترویج استفاده از روش‌های نوین در تولید محصولات کشاورزی و دامی	۰/۷۵۳
اثرات تولیدی	تأمین به‌موقع نهاده‌های تولید	۰/۷۳۵
	حمایت و اجرای طرح‌های آبیاری تحت فشار	۰/۷۳۱
	حمایت از طرح‌های بازسازی و نوسازی قنوات و چاه‌های کشاورزی	۰/۶۸۸
	افزایش ضریب مکانیزاسیون کشاورزی با حمایت از تشکل‌های تخصصی	۰/۶۷۶
	توانمندسازی سهام‌داران	۰/۷۸۹
	تقویت روحیه کار آفرینی از طریق آموزش‌های کارآفرینی و پروژه‌های زودبازده	۰/۷۶۸
	افزایش توانایی سهام‌داران برای حل مشکلات غیرمالی	۰/۷۰۱
	افزایش مشارکت در کارهای گروهی و تیمی از طریق آموزش	۰/۷۰۱
	افزایش سطح مهارت و آگاهی شغلی با آموزش‌های تخصصی	۰/۶۷۱
	تثبیت و توسعه مشاغل قبلی از طریق آموزش	۰/۹۱۱
اثرات آموزشی	افزایش سطح آگاهی اجتماعی با ارائه آموزش‌های عمومی و مشارکتی	۰/۷۱۵
	آموزش‌های تخصصی، موضوعی و محصولی	۰/۶۹۴

نتایج نشان داد که اثرات اقتصادی صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی، اصلی‌ترین اثر این صندوق‌ها است و با تبیین ۱۹/۶۹ درصد از واریانس اثرات صندوق، در اولویت اول قرار گرفته‌است که این نتیجه در راستای تحقیقات

جواهری (۱۳۹۳)؛ منزوی و میردامادی (۱۳۹۰)؛ رضوانی و همکاران (۱۳۹۴)؛ کارتر و اونتیلو (۲۰۰۳)؛ برون و لاو (۲۰۱۴)؛ یونهایو و همکاران (۲۰۱۳)؛ شوچی (۲۰۱۰) و اهلین و جیانگ (۲۰۰۸) می‌باشد. این عامل با در برگرفت گویه‌های افزایش درآمد تعاونی، تقویت سرمایه‌گذاری گروهی بین سهام‌داران، افزایش قدرت خرید مایحتاج ضروری سهام‌داران، افزایش درآمد سهام‌داران، افزایش دارایی سهام‌داران (زمین، ماشین و غیره)، افزایش توانایی سهام‌داران برای حل مشکلات مالی اعضاء، کاهش مهاجرت اعضا به شهر، استقلال مالی سهام‌داران، افزایش فرصت شغلی برای اعضاء، به‌عنوان مهم‌ترین عامل تبیین‌کننده اثرات صندوق حمایت از توسعه کشاورزی در توسعه کشاورزی استان آذربایجان غربی به حساب می‌آید.

اثرات اجتماعی صندوق حمایت از توسعه کشاورزی بر توسعه کشاورزی استان آذربایجان غربی در اولویت دوم قرار گرفت. این عامل با تبیین ۱۸/۵۹ درصد از واریانس اثرات صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی سهم عمده‌ای از اثرات صندوق را تبیین نموده است، که این نتیجه با یافته حاصل از تحقیقات جواهری (۱۳۹۳)؛ لی و همکاران (۲۰۱۱)؛ بایونهی و همکاران (۲۰۱۱) و اوکوپوکارا (۲۰۱۰)؛ هماهنگی دارد. برنامه‌های صندوق برای اعطای تسهیلات در قالب تشکل‌ها حضور و مشارکت تشکل‌های تولیدی در بخش‌های مختلف کشاورزی را تقویت کرده است. نقش و حاکمیت تولیدکنندگان، بهره‌برداران و فعالان بخش کشاورزی در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی صندوق‌ها و حضور فعال و مؤثر تشکل‌ها در فرآیند برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌سازی‌های دولت در سطح استانی، موجب هدایت، حمایت، تقویت، توسعه و تثبیت سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی شده است.

نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که عامل اثرات تولیدی با تبیین ۱۲/۲۲ درصد از واریانس اثرات صندوق حمایت از توسعه کشاورزی بر بخش کشاورزی استان آذربایجان غربی بوده است. این نتایج با یافته حاصل از تحقیقات بشیر و همکاران (۲۰۰۸)؛ صبور و همکاران (۲۰۰۹) همسو می‌باشد. توزیع متغیرهای این عامل بیانگر نقش مهم تسهیلات این صندوق بر نوسازی تجهیزات کشاورزی و مکانیزه کردن فرایند تولید و افزایش بهره‌وری در واحدهای تولیدی به بهره‌گیری از شیوه‌های نوین تولید می‌باشد. سرمایه‌گذاری صندوق در فعالیت‌های تولیدی بخش کشاورزی توانسته است از طریق افزایش بهره‌وری نیروی کار، سرمایه و سایر نهاده‌های تولید باعث افزایش بهره‌وری تولید در بخش کشاورزی گردد.

اثرات مهارتی به‌عنوان یکی دیگر از اثرات صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی با تبیین ۱۰/۹۴ درصد از واریانس اثرات این صندوق نقش با اهمیتی در توسعه بخش کشاورزی داشته است. این نتایج با یافته حاصل از تحقیقات حسینی و بخشایش (۱۳۹۳)؛ جواهری (۱۳۹۳)؛ رضوانی و همکاران (۱۳۹۴)؛ جلالی اسفندآبادی و صمیمی (۱۳۹۳) هم‌راستا می‌باشد.

این نتیجه بیانگر آن است که فراهم‌آوردن زمینه‌های آموزشی و مشارکتی توسط صندوق منجر به یادگیری فنون و شیوه‌های جدید تولید شده که زمینه را برای توانمندسازی آنان و مشارکت بیشتر در فعالیت‌های تولیدی بهره‌ور فراهم نموده و پتانسیل آن‌ها را در به‌کارگیری شیوه‌های نوین استفاده از منابع تولید افزایش داده است. سرمایه‌گذاری صندوق در برنامه‌های مهارت‌افزایی نیروی کار کشاورزی منجر به اعتلای کیفیت نیروی کار به‌عنوان یکی از زمینه‌ها

و راه‌های اساسی ارتقای بهره‌وری و تسریع رشد، می‌باشد.

در نهایت یکی دیگر از اثرات صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی، اثرات آموزشی است که با تبیین ۹/۹۸ درصد واریانس اثرات این صندوق در توسعه بخش کشاورزی استان آذربایجان غربی، به حساب می‌آید که منجر به افزایش سطح آگاهی کلی در مورد فرایند توسعه بخش کشاورزی شده است و با فراهم نمودن آموزش‌های تخصصی در ارتباط با شیوه‌های نوین و محصولات خاص زمینه افزایش بهره‌وری آن‌ها و استفاده بهینه از منابع را فراهم می‌کند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بر اساس نتایج میانگین سن کشاورزان سهام‌دار صندوق ۴۳ سال بوده است که اگر چه نسبتاً مناسب است اما نشان می‌دهد احتمالاً بخش کشاورزی به دلیل ریسک‌های متعدّدش، سختی کار و نیز سیاست‌های کم‌ثبات در ارتباط با این بخش، نتوانسته است نیروی کار جوان را به خود جذب نماید و این امر در درازمدت به پایداری تولید و اشتغال در بخش کشاورزی منطقه لطماتی وارد خواهد کرد. بر اساس نتایج کشاورزان سهام‌دار صندوق از سطح سواد نسبتاً مناسب برخوردارند و این مسئله عامل مهمی برای چشم‌انداز توسعه کشاورزی خواهد بود.

با توجه به اثرات اقتصادی می‌توان گفت که فعالیت‌های صندوق در راستای تأمین منابع مالی و دسترسی به تسهیلات کم بهره و مشارکت کشاورزان در فراهم آوردن سرمایه‌گذاری‌های گروهی از طریق صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی مؤثر واقع شده است و علاوه بر افزایش توان سرمایه‌گذاری مستقیم، منجر به افزایش درآمد و توان سرمایه‌گذاری مجدد در بخش کشاورزی شده و زمینه افزایش تولید و اشتغال و به‌طور کلی حرکت بخش کشاورزی به سمت بهبود شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی را فراهم آورده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود که تشویق سرمایه‌گذاری در صندوق از طرف تشکل‌های کشاورزی به صورت جدی‌تر انجام شود. با اولویت دادن به طرح‌های زیربنایی تسهیلات لازم برای آن‌ها تخصیص یابد تا مشارکت کشاورزان تضمین و درآمد آن‌ها تثبیت شود. مشارکت مالی دولت با کشاورزان برای افزایش توان مالی این صندوق‌ها، می‌تواند به گسترش دامنه فعالیت آن‌ها در کشاورزی منجر شده و در مجموع به بهبود شاخص‌های اقتصادی توسعه کشاورزی استان کمک خواهد کرد. ممکن است مدیریت صحیح، حمایت و سیاست‌گذاری مناسب دولت بتواند به مشارکت هر چه بیشتر تولیدکنندگان و ذی‌نفعان بخش کشاورزی به سرمایه‌گذاری در این بخش به جهت استفاده از تسهیلات ارزان قیمت و فارغ از بروکراسی‌های اداری، کمک کند.

با توجه به اثرات اجتماعی، حمایت از فعالیت‌های صندوق می‌تواند زمینه مشارکت بیشتر سهام‌داران را فراهم نماید. با تشویق مشارکت آنان، اعتماد به نفس آن‌ها را تقویت کرده و باعث ایجاد مشارکت کشاورزان و تضمین دستیابی به اهداف صندوق می‌شود، توانمندی آن‌ها را برای حل مشکلات روستا و توسعه بخش کشاورزی به‌کار گرفت.

با توجه به اثرات تولیدی صندوق‌های حمایت از توسعه کشاورزی، پیشنهاد می‌گردد سرمایه‌گذاری‌های صندوق

در جهت نهادهای پربازده و تکنولوژی‌های مقرون به صرفه و صنایع وابسته به بخش کشاورزی هدایت شود، تا هم میزان کارایی تولید افزایش یابد و هم زمینه ایجاد فرصت‌های شغلی بیشتری را در بخش کشاورزی فراهم آورد. دسترسی راحت و سریع کشاورزان به نهاده‌های مورد نیاز باعث تشویق کشاورزان به عضویت در این صندوق‌ها شده و می‌تواند موجب افزایش انگیزه در کشاورزان گردد. پرداخت تسهیلات به صورت گروهی صورت گیرد تا برای اجرای پروژه‌های زیربنایی به کار گرفته شود. سرمایه‌گذاری صندوق در زمینه صنایع تبدیلی بخش کشاورزی می‌تواند نقش عمده‌ای در افزایش ارزش افزوده بخش کشاورزی ایفا کند و ضمن کاهش ضایعات منابع تولید و محصولات، مشکل بیکاری را که در سال‌های اخیر به صورت حادی بروز نموده، کاهش دهد. هم‌چنین با توجه به استقرار اغلب فعالیت‌های کشاورزی در مناطق روستایی از مهاجرت روستاییان به شهرها می‌کاهد یا دست کم رشد مهاجرت از روستاها به شهر را کاهش دهد.

با توجه به اینکه صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی نقش مهمی در ارتقاء سطح مهارت و دانش فنی سهام‌داران و اعضا داشته‌است پیشنهاد می‌شود تسهیلات صندوق در راستای توانمندسازی سهام‌داران در ایجاد مشاغل جدید، برای اعضا و سایر افراد، با ارائه آموزش‌های تخصصی و مهارتی مورد نیاز گسترش یابد. سطح مهارتی اعضا در ارتباط با فعالیت‌های موجود بهبود یابد. مهارت‌های تولیدی و بازاریابی هم راستا با تخصیص کمک‌های اعتباری برای کشاورزان در قالب دوره‌های مهارت‌افزایی ارائه شود. روحیه کار آفرینی از طریق آموزش‌های کارآفرینی و توانمندسازی سهام‌داران تقویت شود.

سرمایه‌گذاری لازم در امر تحقیق، آموزش و ترویج و توسعه آن‌ها در بین تشکلهای فراگیر و تخصصی صورت گیرد. دوره‌های آموزشی در ارتباط با نقش و اهمیت و چگونگی مشارکت کشاورزان برگزار شود. لازم است ترتیباتی اتخاذ شود تا کشاورزان با فعالیت این صندوق‌ها و نحوه مشارکت در آن‌ها آشنا و در نتیجه ترغیب شوند. فعالیت‌های ترویجی برای ارتقای آگاهی و دانش سهام‌داران، تعاونی‌ها و دیگر بهره‌برداران درباره نحوه هزینه‌کرد تسهیلات در پروژه‌های با مزیت نسبی مناسب برگزار شود. آموزش‌های تخصصی برای افزایش سطح مهارت شغلی از طریق آموزش‌گران صندوق و با مشارکت مدیریت‌های جهاد کشاورزی انجام شود. بنابراین برگزاری دوره‌های کارآموزی به تقویت سطح مهارتی و تسریع در دستیابی به اهداف صندوق خواهد شد.

به‌طور کلی می‌توان چنین نتیجه گرفت صندوق‌های غیردولتی حمایت از توسعه بخش کشاورزی صرفاً یک نهاد مالی و اعتباری نیستند، بلکه به دلیل ظرفیت‌های پیش‌بینی شده و بر اساس نتایج تحقیق این صندوق‌ها زیرساختی هستند که می‌توانند کلیه خدمات مشاوره‌ای و اجرایی بخش کشاورزی را نیز ساماندهی نمایند. این صندوق به‌عنوان یک نهاد مالی و اعتباری غیردولتی با مشارکت تولیدکنندگان و بهره‌برداران، چشم‌انداز روشنی را در به‌کارگیری ظرفیت‌های غیردولتی به‌منظور تأمین منابع مالی و ارتقاء نرخ رشد سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی استان آذربایجان - غربی نشان می‌دهند. این صندوق‌ها در راستای توسعه بخش کشاورزی می‌توانند با بهره‌گیری از سرمایه‌های خرد سهام‌داران و سرمایه انسانی کارآمد، در تشکیل سرمایه، تقویت حجم و بهبود کیفیت سرمایه‌گذاری و مدیریت بهینه منابع مالی برای ارائه خدمات مالی، مشاوره‌ای و سرمایه‌گذاری اثربخش به تولیدکنندگان و تشکلهای تولیدی و سایر اشخاص حقیقی و حقوقی مرتبط با بخش کشاورزی اثرگذار باشند.

منابع

- افقه، س. م.، سمسارزاده، ب. و شاه‌نظری، ش. ۱۳۹۲. بررسی تأثیر رشد بخش کشاورزی در رشد اقتصادی ایران ۸۶-۱۳۵۰ و مقایسه آن با سایر بخش‌های اقتصاد، فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی، ۱۴: ۴۷-۴۱.
- اکبری، ح. ۱۳۹۲. نقش و جایگاه صندوق‌های حمایت از توسعه بخش کشاورزی در توسعه اقتصادی، نشریه اقتصاد خاوران، ۱۴(۲): ۳۶-۴۰.
- جلایی اسفندآبادی، ع. و صمیمی، س. ۱۳۹۳. بررسی موانع سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ایران، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، ۲(۷): ۸۹-۱۰۹.
- جواهری، ع. الف.، اشراقی سامانی، ر. و پورسعید، ع. ۱۳۹۳. شناسایی اثرات صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی در ایران. پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ایلام.
- حسن‌زاده، ع. و قویدل، ص. ۱۳۸۴. چالش‌های تأمین مالی خرد روستایی در ایران - مقایسه تطبیقی صندوق‌های قرض‌الحسنه روستایی و گرامین بانک بنگلادش. اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۱۳(۴۹): ۱۶۸-۱۴۱.
- حسینی، ص. و بخشایش، م. ۱۳۹۳. ارزیابی تسهیلات صندوق‌های توسعه سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی ایران به‌لحاظ هزینه مبادله و ام‌گیری، مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۴۵(۲): ۲۱۵-۲۰۷.
- دشواری‌پسند، م. ۱۳۸۳. آشنایی با صندوق‌های غیردولتی حمایت از توسعه بخش کشاورزی. مجله اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۱۲(۴۶): ۲۰۲-۱۹۰.
- رضوانی، م. ر.، دربان آستانه، ع. ر. و احمدآبادی، ح. ۱۳۹۴. تحلیل اثرات اعتبارات خرد بر پایداری اقتصاد روستایی (مورد مطالعاتی: اعتبارات صندوق کارآفرینی امید در شهرستان نیشابور). مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ۱۳(۲۴): ۲۳۳-۲۰۹. DOI: 10.22067/geography.v13i1.37283
- رکن‌الدین افتخاری، ع. و عینالی، ج. ۱۳۸۴. ارزیابی اعتبارات خرد بانک کشاورزی در توسعه اقتصادی روستایی. فصلنامه پژوهش‌های بازرگانی، ۳۴: ۲۰۱-۱۷۹.
- سازمان برنامه و بودجه آذربایجان غربی. ۱۳۹۴. گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان آذربایجان غربی در سال ۱۳۹۳. معاونت هماهنگی برنامه و بودجه. سازمان برنامه و بودجه آذربایجان غربی. ارومیه.
- سرشار، ش.، شهیکی‌تاش، م. ن. و قهرمانیان، الف. ر. ۱۳۹۳. اثرات صندوق‌های سرمایه‌گذاری بر بازار سرمایه با رویکرد تأمین مالی در اقتصاد، اولین کنفرانس بین‌المللی اقتصاد، مدیریت، حسابداری و علوم اجتماعی، رشت، شرکت کارآفرینان دانشگاهی منطقه آزاد انزلی، -http://www.civilica.com/Paper-EMASS01-EMASS01_144.html

سرمد، ز.، بازرگان، ع. و حجازی، ا. ۱۳۷۸. روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. انتشارات آگاه. تهران.

صندوق حمایت از توسعه سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی استان آذربایجان غربی. ۱۳۹۴. تاریخچه تشکیل صندوق، گزارش صندوق حمایت از توسعه سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی استان آذربایجان غربی، وب سایت صندوق حمایت از توسعه سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی استان آذربایجان غربی. <http://www.sfdawa.ir/Default.aspx?tabid=8085>

کلانتری، خ. ۱۳۸۲. پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی-اقتصادی. چاپ اول نشر شریف. تهران.

مرکز آمار ایران. ۱۳۹۳. نتایج تفصیلی سرشماری عمومی کشاورزی، استان آذربایجان غربی. سازمان. مرکز آمار ایران.

منزوی، م. و میردامادی، س. م. ۱۳۹۰. عوامل مؤثر بر کیفیت خدمات اعتباری صندوق‌های حمایت از توسعه بخش کشاورزی از دیدگاه مدیران صندوق در کشور، مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، ۴ (۲): ۲۸-۱۵.

منصورفر، ک. ۱۳۸۵. روش‌های آماری. انتشارات دانشگاه تهران. چاپ هشتم. تهران.

منصورفر، ک. ۱۳۸۵. روش‌های پیشرفته آماری (همرا با برنامه‌های کامپیوتری). انتشارات دانشگاه تهران. تهران.

نادری‌مهدی، ک. ۱۳۸۱. اعتبارات، سرمایه و توسعه صنایع روستایی، نشریه جهاد، ۲۲ (۲۴۸ و ۲۴۹): ۴۱-۳۴.

نجفی، م. ۱۳۸۶. ارزشیابی مشارکتی طرح صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی، سازمان تات، معاونت ترویج و آموزش، گروه اطلاع‌رسانی و ارتباطات علمی پژوهشی، وزارت جهاد کشاورزی.

نعمتی، الف. و قربانی، م. ۱۳۹۰. تأمین مالی کشاورزی (اصول و مبانی). چاپ اول انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد. مشهد.

Ahlin, C. and Jiang, N. 2008. Can micro-credit bring development? *Journal of Development Economics*, 86: 123-145.

Baiyegunhi, L. J. S., Fraser, G.C.G. and Darroch, M.A.G. 2010. Credit constraints and household welfare in the Eastern Cape Province, South Africa. *Journal of Agricultural Research*, 5(16): 2243-2252.

Bashir, M. K., Gill, Z. A., Hassan, S. A. and Sultan, A. 2008. Impact of credit disbursed by commercial banks of the productivity of sugarcane in Faisalabad district., *Pakistan Journal of Agricultural Sciences*, 44(2): 361-363.

Binam, J. N., Tonye, J. Nyambi, G. and Akoa, M. 2004. Factors affecting the technical efficiency among smallholder farmers in the slash and burn agriculture zone of Cameroon. *Food policy*, 29(5): 531-545. <http://dx.doi.org/10.1016/j.foodpol.2004.07.013>.

Bruhn, M. and Love, I. 2014. The real impact of improved access to finance: Evidence from Mexico. *The Journal of Finance*, 69(3): 1347-1376.

Carter, M. and Olinto, P. 2003. Getting institutions right for whom? Credit constraints and the impact of property rights on the Quantity and composition of investment. *American Journal of Agricultural Economics*, (11): 83-91.

Constance, D. H., and Choi, J. Y. 2010. Overcoming the barriers to organic adoption in the United States: A look at pragmatic conventional producers in Texas. *Sustainability*, (2): 163-188.

Foltz, J. 2004. Credit Market Access and Profitability in Tunisian Agriculture. *European Review of Agricultural economics*, (30): 229-240.

Li, X., Gan, C. and Hu, B. 2011. The welfare impact of microcredit on rural households in China. *Journal of Behavioral and Experimental Economics (formerly The Journal of Socio-Economics)*, 40 (4): 404-411.

Okpukpara, B. 2010. Credit constraints and adoption of modern cassava production technologies in rural farming communities of Anambra State, Nigeria. *African Journal of Agricultural Research*, 5 (24): 3379-3386.

Saboor, A., Hussain, M. and Munir, M. 2009. Impact of micro credit in alleviating poverty: An Insight from rural Rawalpindi Pakistan, *Pakistan Journal of Life and Social Sciences*, 7(1): 90-97.

Saleem, M.A. and Jan, F.A. 2011. The impact of agricultural credit on agricultural productivity in Dera Ismail Khan (District) Khyber Pakhtonkhawa Pakistan. *European Journal of Business and Management*, 3(2): 38-44.

Shoji, M. 2010. Does contingent repayment in microfinance help the poor during natural disasters? *The Journal of Development Studies*, 46(2): 191-210.

Yunhao, D., Dongmin, K. and Li, W. 2013. Information asymmetry, mutual funds and earnings management: Evidence from China, *China Journal of Accounting Research*, 6 (3): 187-209.

Studying the Effects of Agricultural Support Funds on Agricultural Development in the West Azerbaijan Province

Loghman Rashidpour^{1*}, Hossein Jaafarzade² and Soleiman Rasouli Azar³

Submitted: 13 March 2017

Accepted: 29 November 2017

Abstract

The agricultural sector in the West Azerbaijan province is faced with problems such as lack of capital and investment. Therefore, non-governmental funds for agricultural investment are a suitable solution for correct injection of funds to the agricultural sector. The purpose of this research was to study the effects of Agricultural Supporting Fund in the West Azerbaijan province. The research methodology was a descriptive – survey. The statistical population included 173 organizations of fund shareholders from whom 120 samples were determined by using the Kerejcie and Morgan table. The sampling and selection technique used for choosing the sample society was the stratified random sampling technique. The main tool of data collection was simple random sampling. The main tool of data collection was a questionnaire whose validity and reliability was confirmed by experts and Cronbach's alpha coefficient was between 0.712 to 0.935. Data were analyzed by using the SPSS (V.21) software. The R-factor analysis was used to explain the effects of the agricultural supporting fund on agricultural development in the West Azarbaijan province. The results of factor analyses showed that the effects of Agricultural Investment Fund in the West Azerbaijan Province can be classified in 5 effects that include; Economic effects, Social effects, Production effects, Skill effects and Educational effects. These items explained 71.42% of the total variation related to the Agricultural Investment Fund effects in the West Azarbaijan Province.

Keywords: Credits, Effects, Agricultural supporting fund, Shareholders, West Azerbaijan province

---

1 - Assistant Professor, Department of Agricultural Management, College of Agriculture, Mahabad Branch, Islamic Azad University, Mahabad, Iran.

2 - MSc. Graduated, Department of Agricultural Management, College of Agriculture, Mahabad Branch, Islamic Azad University, Mahabad, Iran

3 - Assistant Professor, Department of Agricultural Management, College of Agriculture, Mahabad Branch, Islamic Azad University, Mahabad, Iran.

(*-Corresponding author Email: rashidpour@iau-mahabad.ac.ir)

DOI: 10.22048/rdsj.2018.77114.1632